

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

SONJA HAAPAKOSKI

Aikuisten tukitoimet vastaanotto- keskuksessa

Tukitoimien vaikutus turvapaikanhakijoiden
mielenterveyteen

SOSIAALIALAN KOULUTUSOHJELMA

2021

Tekijä Haapakoski, Sonja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä huhtikuu 2021
	Sivumäärä 26	Julkaisun kieli suomi
Julkaisun nimi Aikuisten tukitoimet vastaanottokeskuksessa		
Tutkinto-ohjelma sosiaali-alan koulutusohjelma		
<p>Opinnäytetyö toteutettiin selvityksenä vastaanottokeskuksen tarjoamista tukitoimista ja asiakkaiden kokemuksista tukitoimiin ja niiden toimivuuteen. Opinnäytetyössä tutkittiin turvapaikanhakijoiden kokemuksia vastaanottokeskuksen tukitoimien merkityksestä.</p> <p>Opinnäytetyö tehtiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineistoa kerättiin teemahaastatteluilta viideltä turvapaikanhakijalta sekä havainnoimalla vastaanottokeskuksen tukitoimia.</p> <p>Selvityksen keskeisiä tuloksia olivat koko turvapaikkaprosessin vaikutus asiakkaiden hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Päätöksen odottaminen ja epävarmuus tulevaisuudesta alentavat hyvinvointia turvapaikanhakijoilla. Vastaanottokeskuksessa järjestettävillä tukitoimilla on suuri merkitys edistämään ja tukemaan turvapaikanhakijoiden arkea. Mielekäs tekeminen arjessa auttaa jaksamaan ja pitää yllä toivoa. Keskusteluavulla ja sosiaalisella tuella on myös merkitystä arjessa jaksamisessa.</p> <p>Opinnäytetyössä tuodaan esiin haastateltujen asiakkaiden omia kokemuksia. Haastatellut asiakkaat olivat eri vaiheissa omassa turvapaikkaprosessissaan. Tulokset osiossa on myös suoria lainauksia haastatelluilta turvapaikanhakijoilta.</p>		
turvapaikanhakija, turvapaikkaprosessi, vastaanottokeskus, mielenterveys		

Author Haapakoski, Sonja	Type of Publication Bachelor's thesis	Date Month 2021
	Number of pages 26	Language of publication: Finnish
Title of publication Support measures for adults in reception center		
Degree programme Bachelor of Social Services		
<p>This thesis was implemented as a study about support measures that reception center offers and customers experience about support measures and it's functionality. Asylum seekers experience in reception center support measures importance was studied in this thesis.</p> <p>Thesis was conducted as a qualitative research. Research material was collected as thematic interview from five asylum seekers and observing reception center support measures.</p> <p>The main results of study was whole asylum process effect in customers well-being and mental health. Long waiting for the decision and uncertainty about future lower asylum seekers well-being. Support measures provided by the reception center has a great importance on promoting and supporting asylum seekers daily life. Meaningful doing in everyday life helps to cope and maintain hope. Also discussion help and social support has a meaning in asylum seekers life.</p> <p>This thesis highlights customers own experince. Interviewed customers were in different stages in asylum process. In results there are direct quotes from interviewed asylum seekers.</p>		
asylum seeker, asylum process, reception center, mental health		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 YLEISET KÄSITTEET	5
2.1 Turvapaikanhakija.....	5
2.2 Turvapaikkaprosessi.....	6
2.3 Vastaanottokeskus ja vastaanottopalvelut.....	8
3 TURVAPAIKANHAKIJOIDEN MIELENTERVEYS	9
3.1 Mielenterveys	9
3.2 Mielenterveyteen vaikuttavat tekijät turvapaikanhakijoilla	10
3.2.1 Aiemmat kokemukset	10
3.2.2 Suomeen sopeutuminen	11
3.2.3 Turvapaikkaprosessi.....	11
4 TUKITOIMET TURVAPAIKANHAKIJAN MIELENTERVEYDEN TUKEMISEKSI	13
4.1 Laissa säädetyt tukitoimet	13
4.2 Ryhmä- ja vapaa-ajan toiminta.....	15
4.3 Perhetyö ja ohjaajat	16
4.4 Ulkoiset tukitoimet.....	17
5 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI.....	19
5.1 Tutkimusongelma ja -tavoite.....	19
5.2 Dokumenttiaineistot	19
5.3 Haastattelut.....	20
5.4 Havainnointi	21
6 TULOKSET	22
6.1 Turvapaikanhakijan mielenterveys ja hyvinvointi	22
6.2 Tukitoimien toimivuus ja vaikutus.....	23
7 POHDINTA	25

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Suuresta turvapaikanhakijoiden aallosta vuonna 2015 on kulunut nyt jo hyvä aika. Silti prosesseissa on yhä mukana aallossa saapuneita turvapaikanhakijoita. Mielensterveysongelmat kasvavat ja vastaanottokeskusten työ muuttaa muotoaan. Turvapaikanhakijoiden arjesta tai mielensterveysongelmista löytyy melko vähän tutkittua tietoa. Maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat ovat yleinen puheenaihe politiikassa ja tulevat olemaan sitä myös jatkossa maahanmuuttajien määrän kasvaessa.

Opinnäytetyössäni halusin tehdä selvityksen vastaanottokeskuksessa järjestettävistä tukitoimista ja asiakkaiden omista kokemuksista tukitoimien käyttäjinä. Opinnäytetyötäni voidaan käyttää vastaanottokeskuksissa tukitoimien kehittämisessä. Lähdeaineistossa tulee selkeästi esiin turvapaikanhakijoiden mielensterveyden aleneminen pitkittyneessä prosessissa. Tukitoimien tarkoituksena on juurikin ylläpitää ja kohentaa mielensterveyttä ja hyvinvointia.

Avaan ensin opinnäytetyöni prosessia. Selitän tavoitteeni ja tiedonkeruu menetelmäni. Seuraavaksi selitän käsitteistöä liittyen opinnäytetyöhöni. Käsitteet avaamalla ymmärtää paremmin kertomani tukitoimet ja tulokset. Avaan myös turvapaikanhakijoiden mielensterveysongelmia ja kerron omia havaintojani syistä, jotka mahdollisesti johtavat mielensterveysongelmiin turvapaikanhakijoilla. Kerron tukitoimista, joita järjestetään tutkimassani vastaanottokeskuksessa ja syitä, miksi nämä tukitoimet järjestetään. Kuvaan haastattelujen tulokset aihepiireittäin ja lopuksi kerron vielä omaa pohdintaani asiaan.

2 YLEISET KÄSITTEET

2.1 Turvapaikanhakija

Henkilö, joka hakee suojaa ja pakolaisasemaa oman maansa ulkopuolelta. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2019, 360) Henkilö voi lähteä omasta maasta monesta eri syystä: vaino, sota, turvattomuus. Suurin osa kotimaansa jättävistä ihmisistä päätyy hakemaan

turvapaikkaa kotimaan lähialueilta, osa jatkaa matkaa pidemmälle Turvapaikanhakijalla ei ole pakolaisstatusta, joten hän ei ole pakolainen. Pakolaisstatuksen saa, kun saa myönteisen turvapaikkapäätöksen. (Sisäministeriön www-sivut 2020)

Vuonna 2015 Suomessa haettiin ennätysmäärä turvapaikkoja. Hakemuksia oli yli 30 000. Vuoden 2015 jälkeen hakemusten määrä on tasoittunut. Turvapaikkaprosessi muutti muotoaan ja sitä kehitettiin nopealla tahdilla. Uusia vastaanottokeskuksia avattiin, vuoden lopussa niitä oli yhteensä noin 200. (Maahanmuuttoviraston nettisivut. 2021) Myös tämän opinnäytetyön kohde vastaanottokeskus avattiin vuonna 2015.

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan ulkomaalaista, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Kansainvälisellä suojelulla tarkoitetaan turvapaikkaa eli pakolaisasemaa, toissijaista suojelua sekä humanitaarista suojelua. Maahanmuuttovirasto määrittelee hakemuksen perusteella, onko turvapaikanhakija pakolainen. (Maahanmuuttovirasto 2018.)

2.2 Turvapaikkaprosessi

Turvapaikkaprosessi käynnistyy, kun henkilö saapuu Suomeen ja jättää turvapaikkahakemuksen poliisille tai rajaviranomaiselle. Henkilöstä otetaan ylös biometriset tiedot eli henkilön fyysiset tunnistustiedot. Tämän jälkeen henkilö ohjataan vastaanottokeskukseen odottamaan. Maahanmuuttovirasto selvittää voidaanko henkilön hakemusta tutkia Suomessa. Dublin asetuksen mukaan turvapaikka voidaan käsitellä vain yhdessä sopimusta noudattavassa maassa. Näitä maita ovat Euroopan unionin jäsenmaat, Norja, Sveitsi, Islanti ja Liechtenstein. Mikäli hakemusta ei voida käsitellä Suomessa henkilö siirretään maahan, jossa hakemus käsitellään. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2021)

Jos turvapaikkahakemus voidaan käsitellä Suomessa, se jää maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi. Maahanmuuttovirasto kutsuu henkilön turvapaikkapuhutteluun. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2021) Turvapaikkapuhuttelussa selvitetään henkilön syyt hakea turvapaikkaa ja syyt miksi valtio ei ole hänelle turvallinen. Puhuttelussa

selvitetään myös henkilön suhtautuminen mahdolliseen maasta poistamiseen ja maahantulokieltoon. Turvapaikkapuhuttelusta laaditaan pöytäkirja myös henkilölle itselleen. (Ulkomaalaislaki 2015/194, 97 §)

Turvapaikkapuhuttelun jälkeen maahanmuuttovirasto käsittelee henkilön hakemuksen ja tekee joko myönteisen tai kielteisen päätöksen. Jos henkilö saa myönteisen päätöksen saa hän myös oleskeluluvan, jonka pituuden Maahanmuuttovirasto määrittelee. Oleskeluluvan saanut turvapaikanhakija saa pakolaisaseman ja muuttaa kuntaan asumaan perusturvan palveluiden piiriin. Kielteisen päätöksen saanut turvapaikanhakija voi hakea muutoksen hakua valittamalla päätöksestä hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus voi hylätä valituksen tai kumota Maahanmuuttoviraston päätöksen, jolloin hakemus siirtyy takaisin Maahanmuuttovirastoon uudelleen käsiteltäväksi. Mikäli hallinto-oikeus hylkää valituksen voi muutoksenhakua jatkaa valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos se on luvallista. Päätös tulee lainvoimaiseksi, jos valitusta ei tehdä määräajassa tai korkein hallinto-oikeus kieltää valituksen. Kielteisen päätöksen yhteydessä tehdään yleensä myös käännytyspäätös. Myös tähän päätökseen voi hakea muutoksenhakua hallinto-oikeudesta. Jos henkilölle ei myönnetä täytäntöönpanokieltoa, Poliisi toimeenpanee päätöksen ja poistaa henkilön maasta. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2021)

Mikäli Poliisi ei pysty käännyttämään henkilöä, hänelle annetaan 30 päivää hakea vapaaehtoisen paluun tukea tai poistua maasta itsenäisesti. Määräajan jälkeen henkilön vastaanottopalvelut päättyvät. Henkilö voi tehdä uusintahakemuksen edellisen päätöksen tullessa lainvoimaiseksi. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2021) Maahanmuuttovirasto päättää otetaanko uusintahakemus tutkittavaksi pelkän kirjallisen aineiston perusteella. Uusintahakemuksessa täytyy olla uusia riittäviä perusteita, joihin hakija itse ei ole voinut vaikuttaa, hakijan kansainvälistä suojelua kohtaa. (Ulkomaalaislaki 2015/194, 102 §)

2.3 Vastaanottokeskus ja vastaanottopalvelut

Tilat, joissa turvapaikanhakijoita majoitetaan turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajan, ovat vastaanottokeskuksia. Toimintaa koordinoi ja ohjaa Maahanmuuttovirasto ja ylläpitää järjestöt kuten Punainen risti ja yksityiset yritykset. Vastaanottokeskuksesta turvapaikanhakijat saavat välttämättömät terveys- ja sosiaalipalvelut, riittävän toimeentulon vastaanottorahana, tarvittavat tulkkauspalvelut sekä neuvontaa ja ohjausta arjen toimintaan. Osa turvapaikanhakijoista ei asu vastaanottokeskuksessa, vaan yksityismajoituksessa omassa osoitteessaan. Vastaanottopalvelut ovat kuitenkin vastaanottokeskuksessa, myös yksityismajoituksessa olevilla. (Kotouttaminen.fi www-sivut 2021.)

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta eli ns. vastaanottolaki säätelee turvapaikanhakijoiden vastaanottoa. Laissa määritellään kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotto, vastaanottopalvelut, auttamisjärjestelmä, oikeusturva, ilman huoltajaa olevan lapsen edustaminen sekä muut erinäiset säädökset. Vastaanottolaki siis määrittelee vastaanottokeskuksesta saatavat palvelut. "Vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta siten kuin tässä luvussa säädetään. Vastaanottopalveluina voidaan järjestää myös ateriat." (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011)

Tukitoimet vastaanottokeskuksissa ovat vastaanottokeskuskohtaisia. Tukitoimilla pyritään lisäämään asiakkaiden mielenterveyttä ja hyvinvointia. Osa tukitoimista on laissa säädeltyjä. Vastaanottokeskuksissa tulee järjestää välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut. Myös työ- ja opintotoiminta on laissa säädettyä. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011) Oman havainnointini kautta olen oppinut myös muut tukitoimet, joita ei säädetä laissa. Maahanmuuttovirasto ohjaa vastaanottokeskuksia ylläpitämään tukitoimia. Vastaanottokeskuksissa järjestetään erilaista toimintaa ja tekemistä vapaa-ajalle. Tätä voi olla kuntosali, liikuntahetket ja erilaiset hankkeet. (Maahanmuuttoviraston nettisivut. 2021.) Kaikki toiminta, mikä on tarkoitettu edistämään turvapaikanhakijoi-

den mielenterveyttä ja hyvinvointia ovat tukitoimia. Tutkimassani vastaanottokeskuksessa työntekijät järjestävät tukitoimet yhteistyössä muiden organisaatioiden kanssa tai sisäisenä toimintana. Tukitoimilla pyritään ehkäisemään mielenterveysongelmia ja ylläpitämään turvapaikanhakijoiden toimintakykyä.

3 TURVAPAIKANHAKIJOIDEN MIELENTERVEYS

3.1 Mielenterveys

Mielenterveys on osa ihmisten hyvinvointia. Hyvä mielenterveys esiintyy yksilön kyvykkyydessä toimia omassa ympäristössään. Nyyti ry määrittelee hyvää mielenterveyttä voimavarana, jonka avulla oma elämä on mielekästä. Hyvä mielenterveys auttaa pääsemään läpi negatiivista asioista ja lisää itsetuntoa, sekä auttaa rakentamaan sosiaalisia suhteita. (Nyyti ry:n nettisivut. 2021)

Mental Health Foundation määrittelee hyvän mielenterveyden avaintoimintojen kautta, joihin yksilö kykenee. Näitä kykyjä ovat oppiminen, positiivisten ja negatiivisten tunteiden tunteminen, näyttäminen ja hallitseminen, hyvien ihmissuhteiden solmiminen ja ylläpitäminen, muutoksen ja epävarmuuden sietäminen (Mental Health Foundation nettisivut 2021)

Mielenterveyteen vaikuttaa monet eri tekijät. Näitä on esimerkiksi kasvuympäristö, asuinympäristö, sosiaaliset suhteet, yhteiskunnalliset asiat kuten mahdollisuus koulutautua ja työskennellä, ympäröivä arvomaailma ja monet muut asiat. Mielenterveys vahvistuu ja heikentyy elämän aikana. Jotkin asiat voivat kuormittaa mielenterveyttä enemmän ja vaikeissa tilanteissa voi esiintyä tilapäistä henkistä pahoinvointia. Mielenterveyteen voi tulla myös häiriöitä. Näitä häiriöitä on esimerkiksi masennus, erilaiset riippuvuudet ja ahdistuneisuushäiriöt. (Mieli ry www-sivut 2021)

3.2 Mielenterveyteen vaikuttavat tekijät turvapaikanhakijoilla

Turvapaikanhakijoiden mielenterveyteen vaikuttaa moni tekijä. Pitkä vastaanottoaika ja epävarmuus tulevaisuudesta lisäävät stressiä ja alentavat hyvinvointia. (Castaneda A. 2018. 52) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, tekemän tutkimuksen mukaan 41,2 prosenttia turvapaikanhakijoista kokee merkittäviä masennusoireita. (Skogberg. 2019. 189)

3.2.1 Aiemmat kokemukset

Ennen Suomeen tuloa turvapaikanhakijat voivat kokea traumaattisia ja järkyttäviä kokemuksia. Ne voivat tapahtua omassa kotimaassa tai pakomatalla Suomeen. Eveliina Lyytinen jakaa nämä traumaattisiin kokemuksiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. (Lyytinen. 2019. 284.)

Traumaattisia kokemuksia ovat henkilölle itselleen tai hänen lähipiirilleen tapahtuvat uhkaavat tilanteet. Tilanteet aiheuttavat todella voimakkaita, normaalista poikkeavia reaktioita. Traumatisoivat tilanteet voivat olla yksittäisiä tai toistuvia, mikä vaikuttaa myös siitä aiheutuvaan traumaan. Trauma on fyysinen tai psyykinen vaurio tai haava. (Traumaterapiakeskus nettisivut. 2021) Turvapaikanhakijoilla aiemmat traumaattiset kokemukset voivat olla kidutusta, sotamuistoja, kuolemaa ja turvatonta lapsuutta. Perheenjäsenien kuolema ja sen näkeminen voi vaikuttaa paljon yksilön mielenterveyteen. Jatkuva huoli perheenjäsenistä ja läheisistä, sekä kuolemanpelko, raiskaus, kuniamurha ja eläminen likaisissa olosuhteissa voivat aiheuttaa traumoja. (Lyytinen. 2019. 284-285)

Turvapaikanhakijat saattavat joutua väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi matkalla Suomeen, vaikka eivät olisi kotimaassa kohdanneet traumaattisia tapahtumia. Matka Suomeen voi kestää muutamasta viikosta jopa kuukauteen. Voi kuitenkin olla epäselvää, milloin matka on alkanut ja milloin päättynyt. Se voi kestää jopa muutaman vuoden, sillä matka voi sisältää pidempiä pysähdyksiä tai sisältää useamman yrityksen lähteä. Matkanteko on vaarallista. Merien ylittämässä on suuri vaara joutua merihätään ja hukkaa. Rajojen ylittämässä pakolaiset joutuvat usein käyttämään salakuljettajia. Hyväksikäytön riski ja kuoleman uhka on suuri. (Lyytinen. 2019. 125-127)

Vuonna 2015 suuren pakolaisaallon aikaan Välimerellä hukkui 3 800 pakolaista ja vuonna 2016 hukkuneita oli yli 5 000. (Tuomaala. 2016.)

3.2.2 Suomeen sopeutuminen

Suomeen pääsemisen jälkeen, tilanne ei kuitenkaan kaikkien osalta rauhoittunut. Vaikka pakomatalla olleet pääsivät Suomeen ja hakivat turvapaikkaa, ei kuitenkaan henkinen matkanteko päättynyt. Suomi ei vastannut odotuksia, mitä oli matkan aikana kuullut. (Lyytinen. 2019. 128) Turvapaikanhakijat kohtaavat Suomessa rasismia ja syrjintää, mikä vaikeuttaa asumista ja elämistä sekä työllistymistä. Rasismilla on myös suuri vaikutus mielenterveyteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut. 2021)

Turvapaikanhakijoiden ja suomalaisten välillä esiintyy kulttuurieroja. Vuonna 2020 turvapaikkahakemuksia jätettiin 3 209. Näissä hakemuksissa yleisimmät kansalaisuudet ovat Irak, Somalia ja Afganistan. (Maahanmuuttovirasto 2021) Sopeutumista Suomeen vaikeuttaa myös mahdolliset kielimuurit. Mikäli yhteistä kieltä ei löydy on asioiminen monessa paikassa todella vaikeaa. Tämä aiheuttaa stressiä ja epävarmuutta itsestään. (Pacek. 2006.) ”Jos jollakulla on lain mukaan oikeus käyttää omaa kieltään, mutta viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on toinen, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta tai jollei 2 momentista muuta johdu.” (Kielilaki 2003/423, 18 §) Turvapaikanhakijoilla on oikeus tulkkaukseen asioidessaan viranomaisten kanssa. Vastaanottokeskuksessa tulkkausta voidaan käyttää tärkeissä viranomaisasioissa. Infotilaisuuksiin, tapaamisiin sosiaalihojaajan tai -työntekijän, terveydenhoitajan tai muun ammattihenkilön kanssa käytetään usein tulkkausta. Arjen tavanomaiset asiat pyritään hoitamaan ilman tulkkausta. Tulkkauksen käyttäminen vähentää kielimuuria. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2021)

3.2.3 Turvapaikkaprosessi

Elämä vastaanottokeskuksessa voi olla hyvin haastavaa. Maahanmuuttoviraston tekemää päätöstä omaan turvapaikkahakemukseen voi joutua odottamaan kauan. Vuonna 2018 tehtiin lakimuutos, jolla pyritään nopeuttamaan turvapaikkaprosessia. 20.7.2018

jälkeen jätetyt turvapaikkahakemukset pyritään käsittelemään kuuden kuukauden sisällä. Lakimuutos ei kuitenkaan koskettanut ennen 20.7.2018 jätettyjä turvapaikkahakemuksia. Näillä hakemuksilla ei ole määräaika. (Maahanmuuttoviraston www.sivut. 2021) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa on yhä 5 asiakasta, jotka ovat tulleet kyseiseen vastaanottokeskukseen vuonna 2015 ja eivät ole saaneet lopullista päätöstä turvapaikkahakemukseensa.

Pitkittänyt asuminen vastaanottokeskuksessa vaikuttaa turvapaikanhakijoiden mielen-terveyteen. Kielteiset päätökset ja niistä johtuva valitusprosessi, sekä jatkuva epävarmuus lisää masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja voimattomuutta. (Hieta & Aakko, 2017.) Masentuneisuus on alentunut mieliala tai tunnevireys, joka voi kestää viikkoja tai jopa vuosia. Se voi ilmetä erilaisin tavoin toivottomuutena, alakuloisuutena, surumielisyytenä tai ärtyisyytenä. (Huttunen 2018.) Vastaanottokeskuksen asiakkailta on hyvin tavanomaista, että he kokevat masentuneisuutta. Tutkimassani vastaanottokeskuksessa asiakkaat usein kertovat itse kokevansa näitä tunteita, kuten myös tunteita ahdistuneisuudesta. Ahdistuneisuus on pelonsekainen tai huolestunut tunnetila. Sen voimakkuus ja luonne voi vaihdella, mutta usein siihen liittyy elimellisiä oireita kuten sydäntuntemuksia, hengenahdistusta, verenpaineen kohoamista, huimausta yms. (Huttunen. 2018.) Havaintojeni mukaan ahdistusta ja masentuneisuutta aiheuttaa prosessin ja odottamisen lisäksi myös pelko viranomaisista ja huoli omista perheenjäsenistä ja lähipiiristä. Viranomaisten pelon aiheuttaa kielteiset päätökset. Kielteisen päätöksen antaa Maahanmuuttovirasto tai Poliisi. (Maahanmuuttoviraston www-sivut. 2021.) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa yleensä kielteisen päätöksen antaa Poliisi.

Turvapaikkaprosessiin voi vaikuttaa vain turvapaikkapuhutteluissa. Maahanmuuttovirastosta saa aika-arvion hakemuksen käsittelylle. Turvapaikanhakijat eivät pysty nopeuttamaan käsittelyä, aika pitää odottaa. (Maahanmuuttoviraston www-sivut. 2021) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa on noussut esiin myös mielekkään tekemisen puutos. Asiakkailta ei ole vaikutusvaltaa omaan prosessiinsa, ja he tuovat usein esiin tylsyyden ja passivoitumisen. Tämä voi aiheuttaa uniongelmia, stressiä, traumaperäisiä stressihäiriöitä, itsetuhoisuutta ja pelkotiloja. (Hieta & Aakko, 2017.)

4 TUKITOIMET TURVAPAIKANHAKIJAN MIELENTERVEYDEN TUKEMISEKSI

Alla on selvitetty tutkimani vastaanottokeskuksen tukitoimia. Tiedon tukitoimista olen tehnyt havainnoimalla vastaanottokeskusta. Tukitoimet ovat vastaanottokeskuskoh-
taisia ja kehittyvät työssä jatkuvasti.

4.1 Laissa säädetyt tukitoimet

Vastaanottokeskuksen tukitoimet jaetaan sisäisiksi ja ulkoisiksi tukitoimiksi. Sisäisiä tukitoimia ovat laissa säädetyt tukitoimet, ryhmä- ja vapaa-ajan toiminta sekä perhetyö ja ohjaajien toteuttama ohjaustyö.

Vastaanottolaissa määritellään vastaanottopalvelut. Vastaanottopalveluihin kuuluu työ- ja opintotoiminta, sosiaali- ja terveystyöt. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011)

Työ- ja opintotoiminta on vastaanottokeskuksen järjestämää pakollista toimintaa turvapaikanhakijoille. Opintotoiminta on suomen tai ruotsin kielen opiskelua ja työtoimintaan sisältyy yhteisten tilojen siivous. Työ- ja opintotoimintaan sisältyy myös kaikille pakollinen Suomalaisen yhteiskunnan kurssi. Jokaisen turvapaikanhakijan kanssa täytetään työ- ja opintotoiminta sopimus, jolla hän sitoutuu tehtäviinsä. Jos työ- tai opintotehtävistä kieltäytyy tai niitä laiminlyö, voi siitä seurata vastaanottorahan leikkaus. (Maahanmuuttoviraston nettisivut 2021) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa työtoimintaan kuuluu yleisten tilojen, keittiön sekä omassa käytössä olevien tilojen siivoaminen vähintään kahtena päivänä kuukaudessa riippuen huonemäärästä ja suomen kielen opetus kaksi kertaa viikossa. Suomen kielen opiskelulla on suuri merkitys kotoutumiseen. Kotoutuminen on integraatiota suomalaiseen yhteiskuntaan, sen sääntöihin, normeihin ja tulevista yhteiskunnan täysvaltaiseksi jäseneksi. Kotoutuminen alkaa jo turvapaikanhakuvaiheessa. (Terveystyön ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut. 2021)

Vastaanottolaki määrittelee, että vastaanottokeskuksen on tarjottavat välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut. Palveluiden välttämättömyyden määrittelee sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa pidetään säännöllisesti moniammatillisia palaverieja, jossa yhdessä mietitään mitä tukitoimia kenenkin kohdalla on tarpeen tarjota ja ovatko käytössä olevat tukitoimet riittäviä. Vastaanottokeskuksessa asiakkaille voidaan tarjota myös psykoterapiaa tai psykiatrin vastaanottoaikoja, mikäli se todetaan välttämättömäksi. Sosiaali- ja terveyspalvelujen tarkoituksena on ylläpitää ja edistää terveyttä, hyvinvointia, toimintakykyä ja sosiaalista turvallisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriön nettisivut. 2021.)

Vastaanottolaissa määritellään myös turvapaikanhakijoiden saamasta vastaanottorahasta, sekä täydentävästä vastaanottorahasta. Täydentävää vastaanottorahaa voi saada erityisiin menoihin. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa sosiaalialan ammattilaiset myöntävät tapauskohtaisesti täydentävää vastaanottorahaa maahanmuuttovirastolta saatujen ohjeiden mukaisesti. Täydentävää vastaanottorahaa voi saada esimerkiksi ammattiin valmistavan koulun matkojen kustannuksiin tai koulun välinehankintoihin.

Havainnointini mukaan osa vastaanottokeskuksen asiakkaista opiskelee tai käy töissä vastaanottokeskuksen ulkopuolella. Opiskelu on usein ammattiin valmistavaa, peruskoulua tai suomenkielen koulutusta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan koulutuksella on selkeä yhteys terveyteen ja hyvinvointiin. Koulutus vaikuttaa työmarkkina- ja ammattiasemaan ja sitä kautta työllistymiseen ja tulotasoon. Vanhempien koulutustaso vaikuttaa myös lapsiin ja näkyy terveystottumuksissa. Epäterveelliset elämäntavat ovat yleisempiä alemmin koulutettujen joukossa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2021) Terveyden ja hyvinvoinnin tekemän tutkimuksen mukaan tutkimukseen osallistuneista turvapaikanhakijoista 17,1% on suorittanut korkeintaan peruskoulun ja 41,6% suorittanut lukion tai ammatillisen koulutuksen. 3,2% ei ole suorittanut mitään koulutusta. (Skogberg. 2019. 36)

4.2 Ryhmä- ja vapaa-ajan toiminta

Tutkimassani vastaanottokeskuksessa järjestetään myös erilaista ryhmätoimintaa ja vapaa-ajan toimintaa asiakkaille. Etenkin kesäisin ja loma-aikaan järjestetään toimintaa ja erilaisia tapahtumia.

Liikunta vaikuttaa monella tapaa positiivisesti mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Terveysten ylläpitämisen ja lisäämisen lisäksi, liikunta vaikuttaa psyykkeeseen. Liikunta tuottaa mielihyvää, onnistumisen kokemuksia ja iloa sekä alentaa stressiä. Lisäksi liikunnalla on myös sosiaalinen näkökulma. Se auttaa rakentamaan sosiaalisia suhteita ja lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. (UKK-instituutin nettisivut. 2021) Vastaanottokeskuksessa järjestetään myös liikuntaa ja siihen kehoitetaan osallistumaan. Tutkimassani vastaanottokeskuksessa on oma kuntosali asiakkaiden käyttöön. Kuntosali on täysin maksuton ja naisille on oma salivuoronsa. Vastaanottokeskuksen pihasta löytyy myös lentopallokenttä ja frisbeegolf maaleja. Keskuksen lähiympäristöstä löytyy jalkapallo- ja koripallokentät. Asiakkaat voivat lainata peleihin tarvittavia palloja ja välineitä toimistosta. Liikuntaa tapahtuu myös ohjattuna tai ohjaajat voivat olla mukana pelaamassa. Joka viikko on varattu sulkapallovuoro, johon ohjaaja lähtee yhdessä asiakkaiden kanssa. Sulkapalloon pyydettyvät asiakkaat pohditaan työyhteisön kanssa, tarkoituksena on aktivoida asiakkaita. Vastaanottokeskuksessa järjestetään myös erilaisia turnauksia, kuten pingis, biljardi ja lentopalloturnauksia. Näiden tarkoituksena on parantaa ilmapiiriä ja ryhmähenkeä.

Tutkimassani vastaanottokeskuksessa järjestetään myös erikseen naisille omaa toimintaa. Viimeisen vuoden aikana eniten turvapaikkahakemuksia ovat jättäneet Irakin, Somaalian, Afganistanin ja Venäjän kansalaiset. Irakin kansalaisten osuus kaikista hakemuksista noin 34%. (Maahanmuuttoviraston nettisivut. 2021) Lähi-Idän kulttuurissa naisilla on heikompi asema kuin miehillä. Mies usein kontrolloi perhettä ja sen toimintaa. Naisten ei ole soveliasta olla muiden miesten kuin oman perheenjäsenien kanssa. (Halminen 2019.) Naisille järjestettävällä omalla toiminnalla pyritään saamaan naiset mukaan toimintaan. Vastaanottokeskuksessa järjestetään naisille naistenhuone toimintaa. Naistenhuone on oma huoneensa vastaanottokeskuksessa, johon on vain naisilla pääsy. Naistenhuoneessa järjestetään esimerkiksi erilaisia kahvi- ja teetietä sekä kasvo- ja käsihoitoja. Ohjaajat koordinoivat naistenhuoneen toimintaa, mutta naiset

voivat myös omalla ajallaan käyttää huonetta. Naisille järjestetään myös saunailtoja. Saunaillat järjestetään erillisessä yksityisessä saunassa, missä on myös uima-altaat samassa. Naisille on tarkoituksena lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ylläpitää vertaistukiryhmää. Vertaistuki on kokemusten ja ajatusten jakamista toisen kanssa, joka on käynyt läpi saman tai samankaltaisen asian. Vertaistuen tarkoituksena on saada ymmärrystä, toivoa ja tukea. (Terveyskylän nettisivut. 2020)

Havainnointini mukaan vastaanottokeskuksessa järjestetään myös erilaisia tapahtumia Suomen juhlapyhien aikaan, esimerkiksi jouluna, pääsiäisenä, juhannuksena. Tapahtumien ja koristelun tarkoituksena on kotouttaa turvapaikanhakijoita Suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalaiset juhlapyhät perustuvat pitkälle kristinuskoon. Suomessa on uskonnonvapaus, mutta vastaanottokeskuksissa yleisissä tiloissa ei saa harjoittaa uskontoa. Tällä pyritään neutralisoimaan keskuksien yleiset tilat, niin että jokainen tuntee olonsa turvalliseksi yleisissä tiloissa. Jokainen asiakas saa omissa henkilökohtaisissa tiloissa harjoittaa uskontoa. (Saarimaa 2016) Juhlapyhiä vietetään tutkimassani vastaanottokeskuksessa hillitysti ja niistä pyritään jättämään uskonnollinen osuus varjoon. Esimerkiksi pääsiäisenä keskitytään kevään odotukseen.

4.3 Perhetyö ja ohjaajat

“Vastaanottokeskukset ovat sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteitä, joissa valtaosa henkilökunnasta on ohjaajia, terveyden- tai sairaanhoitajia sekä sosiaalityöntekijöitä tai –ohjaajia” (Maahanmuuttoviraston nettisivut. 2021) Tutkimassani vastaanottokeskuksessa on henkilökuntaa paikalla ympäri vuorokauden. Ohjaajat ovat toimistossa päivän ja vartija tulee yöksi. Asiakkaat voivat ottaa yhteyttä toimistoon ympäri vuorokauden, sillä vartijat on koulutettu auttamaan ja toimimaan akuuteissa tilanteissa. Tämä tuo asiakkaille turvallisuuden tunnetta. Turvallisuuden tunne edistää mielenterveyttä ja tukee kotoutumista ja jaksamista. (Mieli ry nettisivut. 2015)

Tutkimassani vastaanottokeskuksessa ohjaajat ja asiakkaat tulivat toisilleen tutuiksi. Ohjaajien ja asiakkaiden välille syntyy luottamussuhteita, ja ohjaajat ovat tärkeä linkki suomalaisen yhteiskuntaan. Ohjaajien tekemä työ on tärkeä tukitoimi. Asiakkaat saa-

vat tulla puhumaan ja juttelemaan ohjaajille. Ohjaajat myös aktiivisesti kyselevät asiakkaiden kuulumisia ja päivittäisiä asioita. Omien asioiden ja oman arjen jakaminen toisten kanssa auttaa jaksamaan. Ihmissuhteet ovat tärkeitä ja olennainen osa hyvinvointia. (Nuorten mielenterveystalon www-sivut.2021)

Ohjaajat tukevat asiakkaita myös kriisikeskustelujen avulla. Tutkimassani vastaanottokeskuksessa asiakkaat tulevat pyytämään apua ja keskusteluapua ohjaajilta. Apua tultiin pyytämään, jos esimerkiksi asiakas tunsu olonsa todella toivottomaksi tai jos kotimaassa oli tapahtunut jotain järkyttävää. Kriisiapu tukee ja auttaa selviämään kriisistä ja antaa voimaa jatkaa. Erilaiset ihmiset kokevat kriisit eri tavalla ja myös reagoivat niihin eri tavalla. Jokainen määrittelee itse oman kriisin. Kriisi vaikuttaa myös kaikkiin elämän osa-alueisiin. Kriisiavussa tärkeää on sen saaminen nopeasti, että kriisi ei ehdi laajentua ja asiakas kokee tulleen kuulluksi. (Laukkanen. 2018)

Ohjaajien lisäksi kriisityötä tekee tutkimassani vastaanottokeskuksessa perhe- ja kriisityöntekijä. Kriisityöntekijän kriisityö eroaa ohjaajien tekemästä kriisityöstä. Perhe- ja kriisityöntekijän asiakastyö on suunnitelmallista ja säännöllistä. Moniammatillisissa palavereissa päätetään kanssa, että kenelle aloitetaan perhe- tai kriisityö. Kriisityössä tehdään asiakassuunnitelmat ja tavoitteena on tukea asiakkaiden omaa arkea ja antaa neuvoja ja ohjeita arjesta selviytymiseen, sekä tehdä asioita yhdessä. Perhetyö on samanlaista kuin kriisityö, mutta siinä keskitytään vanhemmuuteen ja vanhemmuuden tukemiseen. Säännöllisyys ja tavoitteellisuus pysyvät. Tutkimassani vastaanottokeskuksessa tarjotaan kriisi- ja perhetyötä asiakkaille, koska se tukee jaksamista ja auttaa asiakkaita vaikeissa elämäntilanteissa, mielenterveys ja hyvinvointi kohenee.

4.4 Ulkoiset tukitoimet

Ulkoiset tukitoimet ovat vastaanottokeskuksen ulkopuolelta tulevaa tukitoimintaa. Nämä voivat olla ostopalveluita tai yhteistyötä eri organisaatioiden kanssa.

Tutkimani vastaanottokeskus ostaa palveluita ulkopuolelta, kun sisäiset tukitoimet eivät ole enää riittäviä. Ostopalveluita voi olla esimerkiksi lastenhoitopalvelu tai tuki-

henkilö. Näiden tukitoimien tarpeellisuus tulee lain puolelta. Mikäli asiakkaan tai asiakkaiden tilanne on tarpeeksi vaativa, myös ostopalvelut ovat välttämättömiä sosiaali- ja terveysalan palveluita.

Ostopalvelujen lisäksi tukitoimia tulee myös eri organisaatioilta. Erilaiset yhdistykset tai yritykset ovat yhteydessä vastaanottokeskukseen ja ehdottavat yhteistyötä asiakkaille. Esimerkiksi organisaatioiden kanssa on järjestetty erilaisia kursseja tukemaan arjen hyvinvointia ja arjessa selviytymistä. Yhteistyöllä on usein erilaisia tarkoituksia, mutta kaikki antavat kuitenkin mielekästä tekemistä asiakkaille. Mielekkään tekemisen kautta asiakkaan oma jaksaminen kohoaa ja hyvinvointi paranee.

Pitkä odotus aiheuttaa mielenterveysongelmia, jolloin tarvitaan tehokkaampia tukitoimia. Vastaanottokeskuksissa kiinnitetään huomiota mielenterveysongelmiin. Tukitoimien tarkoituksena on vakauttaa arkea ja auttaa asiakasta luomaan päivärytmiä. (Mäkinen 2020)

Tutkimassani vastaanottokeskuksessa on myös vapaaehtoistoimintaa. Vastaanottokeskusten vapaaehtoiset noudattavat keskuksen sääntöjä ja arvoja. Vapaaehtoiset saavat itse määritellä omaa toimintaansa. Tavoitteena on tukea ja auttaa arjessa turvapaikanhakijoita. Vapaaehtoisen omat taidot ja harrastukset näkyvät vapaaehtoistyössä. Ja yhteinen tekeminen on samalla kulttuuri- ja kielivaihtoa. (Punainen risti 2015) Havainnointini mukaan tutkimassani vastaanottokeskuksessa vapaaehtoiset auttavat paljon työhaussa ja kuntaan muuttamisessa. Myös ystävänä oleminen ja yhdessä oleminen on osa vapaaehtoisten työtä. Vapaaehtoiset eivät tee asioita asiakkaiden puolesta, vaan he tekevät asiakkaiden kanssa asiat tai neuvovat ja ohjaavat eteenpäin.

5 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

5.1 Tutkimusongelma ja -tavoite

Opinnäytetyöni on selvitys keskisuuren vastaanottokeskuksen tarjoamista tukitoimista ja asiakkaiden kokemuksia tukitoimista ja niiden toimivuudesta mielenterveyden tukena. Tukitoimet ovat sosiaalipalveluja, joilla pyritään ylläpitämään toimintakykyä ja edistämään hyvinvointia. Tukitoimet ovat tarkoitettu kaikille palveluihin oikeutetuille turvapaikanhakijoille vastaanottolain nojalla. Asiakkaiden oman kokemuksen esiintuominen on keskeinen osa selvitystä, sillä asiakaslähtöisyys on tärkeä arvo sosiaalityössä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut. 2021)

Tutkimustulosten kautta saatiin lisää tietoa, miten asiakkaat kokevat tukitoimet. Tukitoimien tarkoituksena on vakauttaa asiakkaiden arkea. Toimivuutta voidaan tarkastella hyvinvoinnin näkökulmasta. Jos tukitoimien myötä asiakkaan hyvinvointia ylläpidetään ja kasvatetaan ja hän kokee voivansa paremmin niin henkisesti kuin fyysisesti, tukitoimet ovat toimivia. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (Skogberg. 2019. 180) tutkimuksesta on selvinnyt turvapaikanhakijoilla olevan paljon psyykkistä kuormitusta kotimaansa oloista ja turvapaikkaprosessin johdosta. Ammattilaisten näkemykseen tukitoimien toimivuudesta vaikuttaa vahvasti asiakkaiden oma näkökanta tilanteeseensa. On siis tärkeää huomioida asiakkaiden oma kokemus tukitoimiin. Asiakkaiden oman kokemuksen kautta ammattilaiset voivat paremmin pohtia uusia tukitoimia myös eri asiakkaiden kohdalla.

5.2 Dokumenttiaineistot

Keräsin aineiston keskisuuressa vastaanottokeskuksessa. Olen työskennellyt kyseisessä vastaanottokeskuksessa ohjaajana opintojeni ensimmäisestä keväästä saakka.

Tein opinnäytetyöni laadullisena tutkimuksena. Tärkeimpinä lähdeaineistoina olivat maahanmuuttoviraston nettisivut (Maahanmuuttoviraston www-sivut. 2021) ja terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivujen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen www-

sivut 2021) julkaisut ja tutkimukset. Käytin terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemää raporttia (Skogberg. 2019) turvapaikanhakijoiden terveydestä ja hyvinvoinnista. Raportissa oli paljon erilaisia tilastoja ja haastateltua tietoa.

Vastaanottokeskustyöntekijöillä on pääsy Maahanmuuttovirastolta tuleviin ohjeisiin ja materiaaliin, joka eroaa hieman ja menee syvemmälle kuin maahanmuuttoviraston julkisilla nettisivuilla. Näitä aineistoa olen käyttänyt töissäni, joten oma tietotaitoni on karttunut jo ennestään, tämä auttoi minua havainnoimaan vastaanottokeskuksen tukitoimia paremmin. Lisäksi opinnäytetyön tilaajan kanssa sovimme, että voin tarkistaa vastaanottokeskuksen asiakasrekisteristä tilastollisia tietoja tähän opinnäytetyöhön, kuten kuinka suuri osuus vuonna 2015 tulleista on yhä asiakuudessa. Opinnäytetyöhöni on mahdollista käyttää vain vastaanottokeskuksen asiakkaiden tietoja, kun henkilöllisyydet pysyvät täysin tunnistamattomina.

5.3 Haastattelut

Keräsin aineistoa asiakkaiden kokemuksista teemahaastatteluina. Haastattelin yhteensä viittä saman vastaanottokeskuksen asiakasta. Kaikki haastatelluista ovat hakenneet turvapaikkaa ensimmäisen kerran vuonna 2015. Haastateltavat olivat asuneet kyseisessä vastaanottokeskuksessa kaikki yli 1,5 vuotta osa jopa yli 4 vuotta. Haastateltuihin sisältyi eri kansalaisuuksia ja ikähaarukka oli noin 21-45 vuotta. Haastattelut suoritettiin ennalta sovittuna aikana rauhallisessa ja yksityisessä huoneessa. Käytössäni oli vastaanottokeskuksen kautta Túlka mobiilisovellus tulkkipalvelu. Yksi tulkatavista ei halunnut puhelintulkkausta, joten keskustelimme englanniksi. Ennen haastattelun aloitusta selvensin haastatelluille: kuka olen, missä roolissa ja että heidän antamat vastaukset tulevat täysin nimettöminä opinnäytetyöhöni.

Haastatteluissa keräsin tietoa, miten asuminen vastaanottokeskuksessa ja turvapaikkaprosessi on vaikuttanut mielenterveyteen. Kysyin haastatelluilta myös, mikäli he osavat eritellä vaikutukset asumisessa vastaanottokeskuksessa ja turvapaikkaprosessissa. Haastatteluissa päätavoitteena oli saada tietoa asiakkaiden kokemuksista tukitoimissa ja tukitoimien toimivuudesta.

Jaoin vastaanottokeskuksessa olevat tukitoimet neljään eri ryhmään: Hyvinvointia tukevat tapahtumat, hyvinvointia tukevat ryhmät, sosiaali- ja terveystalouden ammattihenkilön tapaamiset sekä toimiston ohjaajien tarjoama apu. Haastattelussa kerroin haastateltaville mitä tukitoimet ja ryhmät tarkoittavat. Kartoitin haastattelussa, mitä tukitoimia haastateltava on käyttänyt ja pyysin järjestämään ryhmät järjestykseen, jossa ensimmäisen ryhmän tukitoimet ovat parhaiten auttaneet tukemaan mielenterveyttä ja hyvinvointia. Kysyin myös haastateltavien omaa kokemusta, jos jokin tukitoimista tai tukitoimiryhmistä ei ole toiminut ollenkaan asiakkaalle. Lopuksi kysyin vielä haastatelluilta, jos he toivoivat jotain lisää uutta vastaanottokeskuksen toimintaan.

Haastatteluissa sain selkeästi vastaukset ennalta suunniteltuihin kysymyksiin. Lisäksi haastatteluissa esitin tarkentavia lisäkysymyksiä. Tietoa kertyi riittävästi ja sain myös paljon tietoa, mitä en ollut odottanut. Haastateltavat vastasivat monipuolisesti kysymyksiini. Haastateltavien erilaisuuden vuoksi, myös tieto on erilaista, mutta suuret linjaukset ovat samanlaiset.

5.4 Havainnointi

Työskennellessäni vastaanottokeskuksessa minulla oli siis jo ennestään kertynyttä tietoa vastaanottokeskuksen elämästä. Minulla oli myös mahdollisuus keskustella opinäytetyöni tekemisen aikana muiden työntekijöiden kanssa ja kysyä heiltä tietoja ja selvittää heidän ajatuksiaan sekä kokemuksiaan aiheeseen liittyen.

Vastaanottokeskuksen ohjaajat ovat hyvin tiiviisti työssä vastaanottokeskuksen asiakkaiden kanssa. Tällöin pystyy työntekijänä havainnoimaan asiakkaita hyvin. Erilaiset keskustelut asiakkaiden kanssa ja heitä auttaminen erilaisissa asioissa antaa paljon tietoa vastaanottokeskuselämästä. Asiakkaihin tutustuu ja heitä oppii ymmärtämään. Asiakkaat myös jakavat omia asioitaan työntekijöille ja antavat palautetta ja kehitysideoita.

Vastaanottokeskuksen työyhteisön jäsenet ovat tiiviissä yhteistyössä toistensa kanssa. Keskuksessa on viikoittain yhteisiä palavereja, joissa keskustellaan asiakkaiden asiat ja pyritään löytämään ratkaisut ongelmiin. Työntekijät konsultoivat toinen toisiaan ja

jakavat ajatuksiaan vapaasti. Asiakkaista tehtyjä havainnoiteja jaetaan myös ja näin havainnot vahvistuvat ja kaikki työntekijät ovat samalla viivalla. Opinnäytetyöni kannalta tämä oli erityisen hyvä ja auttava tekijä. Pystyin työyhteisössä kysymään neuvoa ja apua ja keskustelemaan aiheesta.

Havainnoinnin ansiosta sain merkityksellistä tietoa asiakkaiden hyvinvointiin ja mielenterveyteen vaikuttaneista syistä sekä seurauksista. Havaintojen avulla ymmärsin paremmin syy-seuraussuhdetta. Sain myös todella merkityksellistä tietoa tukitoimista ja siitä, että millaisia tukitoimia vastaanottokeskuksessa järjestetään. Jokaisessa vastaanottokeskuksessa on hieman eroavat tukitoimet, joten parhaiten tieto karttui havainnoimalla.

6 TULOKSET

6.1 Turvapaikanhakijan mielenterveys ja hyvinvointi

Haastatteluissa kysyin haastatelluilta heidän kokemuksiaan turvapaikkaprosessista ja asumisesta vastaanottokeskuksessa, sekä siitä, että miten se vaikuttaa mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Kaikissa haastatteluissa päällimmäiseksi nousi pitkä odottaminen. Turvapaikkaprosessi oli monien mielestä hyvin haastava ja lisää stressiä. Stressin lisääntymisen kautta tulee muita ongelmia, kuten henkistä väsymystä, erilaisia sairauksia, masentuneisuutta, huonoa mielialaa. Turvapaikkaprosessin epäoikeudenmukaisuus nostettiin myös esiin. Haastateltu kertoi, että hän kokee vääräksi, kun ihmiset valehtelevat kotikunnastaan ja vaihtavat uskontoa tullessaan Suomeen ja näin saavat turvapaikan. Totuuden kertovat ja omassa uskonnossaan pysyvät eivät saa turvapaikkaa ja joutuvat odottamaan kauan. Muutamat haastateltavat toivat esiin myös pelon palautuksesta. Kotimaassa uhkaava hengenvaara ja tietämättömyys tulevaisuudesta pelottavat todella paljon. Tämä vaikuttaa negatiivisesti mielenterveyteen.

”Kyl tää on tosi rankkaa kun odotetaan, että mitä tapahtuu ja tottakai jos saa oleskeluluvan niin tietää, että on turvassa, että olla jossain

maassa jossa välitetään ja elämä tulee olla hyvin ja on tulevaisuutta, mutta siihen asti kun odottaa mitä tapahtuu, se on vaikeeta.”

Vastaanottokeskuselämä aiheutti hieman hajontaa haastateltujen vastauksissa. Osa haastateltavista kertoi, että elämä vastaanottokeskuksessa on hyvää ja painotti etenkin henkilökunnan auttavan asiaa. Osa haasteltavista toi esiin, että myös vastaanottokeskuselämä aiheuttaa haittaa hyvinvoinnille ja mielenterveydelle. Tilat vastaanottokeskuksessa ovat pienet ja ihmiset joutuvat elämään yhteisissä tiloissa. Etenkin naishaastateltu toi esiin vaikeuden elää vastaanottokeskuksessa. Keskuksessa on yleinen keittiö ja paljon eri kulttuureja ja ihmisiä, tämä vaikeuttaa arjessa toimimista. Hänen kertoman mukaan naisilla on vaikeampaa vastaanottokeskuksessa kuin miehillä. Mielenterveyteen vaikuttaa myös haastateltavien kertomuksen mukaan tekemisen puute. Päivät ovat tylsiä ja tekemistä on vaikea keksiä. Jokainen päivä on samanlainen ja jokainen päivä tuottaa lisää vaikeuksia jaksaa. Mielenterveys heikkenee ja tulee sairauksia. Esiin tuotiin, myös mielenterveydellisten ongelmien hoidon hitaus. Haastateltu koki, että ongelmiin ei tartuta tarpeeksi nopeasti ja hoitoon pääseminen on hidasta, mikä entisestään lisää ongelmia.

“Koska mä en voi olla vain yhdessä huoneessa, nukkua yhdessä, syödä yhdessä, vessa yhdessä, kaikki yhdessä huoneessa. Se ei oo hyvä kenellekkää”

Turvapaikkaprosessin ja vastaanottokeskuselämän lisäksi mielenterveyteen vaikuttaa omat henkilökohtaiset asiat. Haastateltava toi esiin oman huolensa perheestään kotimaassaan. Perhettä uhkaa vaara ja se pyörii ajatuksissa jatkuvasti. Haastateltu ei pysty pitämään yhteyttä perheeseensä, sillä heillä ei ole internetiä. Tämä kuormittaa haastateltua todella paljon. Muutkin haastateltavat nostivat esiin, että huoli perheestä ja sukulaisista vaikuttaa negatiivisesti.

6.2 Tukitoimien toimivuus ja vaikutus

Haastateltavat nostivat esiin erilaisia asioita tukitoimista. Kokemuksia niistä oli monenlaisia. Tukitoimien erottelu ja luokittelu koettiin osittain vaikeaksi. Kaksi eniten

auttanutta tukitoimea pystyttiin nimeämään helposti, mutta vähiten auttaneita ei osattu laittaa järjestykseen. Esille tuotiin myös, että kaikki tukitoimet kokonaisuutena ovat auttaneet parhaiten.

Osa haastateltavista koki, että tukitoimet eivät ole auttaneet. Sosiaaliohjaajan aikaa joutui usein odottamaan ja se meni seuraavalle viikolle. Töiden etsinnässä ei ole auttettu, vaan se on pitänyt suorittaa itse, jolloin paikan saaminen on melkein mahdotonta. Esiin nousi myös eroavaisuudet suomalaisessa terveydenhuollossa. Suomessa varataan aika yleislääkärille. Haastatellun kotimaassa mennään suoraan erikoislääkärille ja tämä koettiin paremmaksi, sillä silloin sain kohdennettua hoitoa. Haastatteluista nousi esiin että tukitoimet eivät aina toimineet, sillä mielenterveys ja hyvinvointi ei kohonnut. Haastateltavat eivät kuitenkaan osanneet sanoa millaiset tukitoimet heitä auttaisivat. He kokivat ongelmansa niin, että niihin eivät tukitoimet auttaneet, vaan päätös auttaisi.

”Kaikki mitä sä muutat mun elämässä auttaa mua. Monet asiat voisi auttaa, mutta ei auta”

Monessa haastattelussa nousi esiin liikunnan ja ryhmätoiminnan merkitys. Kaikki aikaa vievät tukitoimet tukevat ja auttavat jaksamaan. Esiin nousi lentopallo, pingis, biljardi ja jalkapallo. Näissä mukana oleva sosiaalinen osa nosti ne päällimmäisiksi. Yhteinen tekeminen toi vastapainoa huoneessa yksin olemiselle. Virkisti mieltä ja vei ajatukset pois synkistä asioista. Mielenkiintoinen ja kiva tekeminen auttaa tulemaan pois huoneesta, vaikka henkistä jaksamista olisi vain vähän. Esiin nostettiin myös, että usein urheilun ja sosialisoitumisen jälkeen henkiset voimavarat olivat täysin loppu ja tarvittiin aikaa palautumiselle. Ryhmätoiminnassa tärkeänä osana on ohjaaminen. Osallistuminen järjestettäviin tukitoimiin voi olla välillä haastavaa haastateltavien kokemuksesta. Järjestettävän toiminnan ohjaaminen, mukaan kannustaminen, sekä säännöllisyys auttaa. Kynnys lähteä mukaan madaltuu ja toiminta toimii paremmin. Ryhmätoiminnasta koettiin saavan myös vertaistukea.

”Tästä kyllä, ei voi muuta sanoa, pelkästään positiivista. Ja jossain vaiheessa mulla on huonosti voinut, vointi oli todella huono ja sitten sen jälkeen kun aloitin tässä, että pelasin ja oli muita ihmisiä ja oli tekemistä

ja oli joku jonka kanssa keskustella, niin kyllä on vaikuttanut hirveästi, että ilman tätä en tiedä olisinko pärjännyt hyvin pitkälle.”

Esiin nousi myös toimiston ohjaajien merkitys tukitoimena. Yksi haastateltava nosti kommunikaation toimiston kanssa ylimmäksi. Päivittäinen kanssakäyminen toimiston ohjaajien kanssa on auttanut selkeästi jaksamaan ja tuonut turvallisuutta epävarmuuteen. Kriisikeskustelut toimiston ohjaajien kanssa ovat helpottaneet ahdistusta ja luo-
neet parempaa tunnetta itselle. Tukevat keskustelut sosiaali- ja terveysalan ammatti-
laisten kanssa koettu myös toimiviksi. Terveystieteiden kauden kautta pääsy psykiatrille an-
tanut uutta ajatusta omaan arkeen ja toimintaan.

“Viitisen vuotta olen asunut täällä, kaikin puolin sieltä toimistosta on autettu ollaan autettu myös muitakin, että ei vain minua. Aina kun ollut jotain oon saanut kyllä apua.”

7 POHDINTA

Opinnäytetyö oli minulle henkilökohtaisesti todella kiinnostava ja mieluisa tehdä. Jo alusta alkaen minulla oli selkeä käsitys, että haluan tuoda vastaanottokeskuksen tuki-
toimet opinnäytetyössäni esiin ja haluan tuoda myös asiakkaiden oman kokemuksen
esiin. Edetessäni suunnitelmassa minulle muotoutui paremmin koko konsepti, millai-
sena haluan tehdä opinnäytetyöni.

Turvapaikanhakijoilla on paljon mielenterveysongelmia. Ongelmiin on erilaisia syitä
ja ne näyttäytyivät eri tavalla. Tämän vuoksi myös tukitoimia pitää olla tarjolla paljon
erilaisia, että ne tavoittavat kaikki. Mielestäni tutkimassani vastaanottokeskuksessa on
todella hyvät resurssit ja mahdollisuudet toteuttaa tukitoimia. Jatkuvuus on kuitenkin
ajoittain haastavaa, sillä vastaanottokeskusten asiakaskunnat muuttuvat ja tulevaisuus
niin asiakkailta kun vastaanottokeskuksilla on epävarmaa. Asiakkaat vaihtuvat, mutta
osa asiakkaista pysyy pidemmän aikaa.

Haastatteluiden tuloksissa halusin tuoda esiin haastateltujen omat ajatukset tukitoimista. Kaikki sosiaalityö lähtee asiakaslähtöisyydestä ja mielestäni opinnäytetyö ei ole poikkeus. Tekemissäni haastatteluissa yllätyin vastausten erilaisuudesta. Haastatteluissa nousi esiin uusia asioita. Huomasin myös haastatteluja tehdessäni, että haastatellut mieluusti kertoivat omat ajatuksensa ja pitivät kuulluksi tulemisesta.

Koko opinnäytetyöprosessi oli minulle todella opettavainen. Mielenterveysongelmia avatessani opin paljon uutta ja syvempää tietoa sekä opin ymmärtämään paremmin syy-seuraussuhteita. Opinnäytetyön tekeminen sai minut pohtimaan myös eettisiä näkökulmia ja kantoja, niin tietojen käsittelyssä kuin haastattelutilanteissa. Koen kasvaneeni ammatillisesti prosessin aikana ja löytäneeni uusia metodeja ja taitoja tiedonhakuun. Tiedonhaku oli aika ajoin vaikeaa, sillä tietoa vastaanottokeskuksen sisältä ei ollut kovinkaan paljoa. Tämä kuitenkin opetti minulle uudenlaisia tiedonhakumenetelmiä. Opin myös paljon uutta asiaa turvapaikkaprosessista ja lainsäädännöstä. Tulevaisuudessa sosiaali-alan työssäni pääsen varmasti hyödyntämään oppimaani tietoa ja taitoa.

LÄHTEET

Castaneda A., Mäki-Opas J., Jokela S., Kivi N., Lähteenmäki M., Miettinen T, Nieminen S. & Santalahti P. 2018. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa PALOMA-käsikirja. Helsinki.

Halminen J. 2019. Suomalaisten naistoimittajien työ ja turvallisuus Lähi-Idässä. AMK opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.3.2021 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/170613/Halminen_Jutta.pdf?sequence=2

Hieta P. & Aakko, S. 2017. Turvapaikanhakijoiden hoidontarve lisääntyy: Pro terveys, 4/2017, 12–13. Viitattu 26.3.2021 https://digiplus.fi/www/ProTerveys/2017_No4/page_12.html

Huttunen M. 2018. Lääkärikirja Duodecim, Ahdistuneisuus. Duodecim Terveyskirjasto. Viitattu 26.3.2021 <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00188>

Huttunen M. 2018. Lääkärikirja Duodecim, masennus, masentuneisuus, masennusoire ja masennustila. Duodecim Terveyskirjasto. Viitattu 26.3.2021 <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00390>

Kielilaki. 2003. 6.6.2003/423 Viitattu 21.1.2021 <https://www.finlex.fi/fi/>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 2011. 17.6.2011/746 muutoksineen. Viitattu 26.3.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746#L4>

Laukkanen S. 2018. Kriiseistä selviytymisen ja kriisiavun monet merkitykset Diskursiivinen tutkimus SOS-kriisikeskuksen asiakkaiden haastattelupuheesta. Pro gradu tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 27.3.2021 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102822/1517401873.pdf>

Lyytinen E. 2019. Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku.

Maahanmuuttoviraston nettisivut 2021. Viitattu 20.4.2021 <https://migri.fi/etusivu>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, tilastot. 2021. Viitattu 15.3.2021 <https://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49?start=600&end=611>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, tilastot, turvapaikkahakemukset 2021. Viitattu 27.3.2021. <https://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49?section=nationalities>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, turvapaikkahakemuksen käsittely. 2021. Viitattu 26.3.2021. <https://migri.fi/turvapaikkahakemuksen-kasittely>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, turvapaikka Suomesta, viitattu 21.1.2021 <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, työ- ja opintotoiminta. 2021 Viitattu 26.3.2021
<https://migri.fi/tyo-ja-opintotoiminta>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, Usein kysytyt kysymykset turvapaikkahakemusten maksimikäsitteilyajasta. 2021. Viitattu 20.3.2021. <https://migri.fi/usein-kysytyta-turvapaikkahakemusten-kasittelyajoista>

Maahanmuuttoviraston nettisivut, Vastaanottokeskuksessa opastetaan turvapaikanhakijoita suomalaiseen yhteiskuntaan. 2021. Viitattu 26.3.2021. <https://migri.fi/-/vastaanottokeskuksessa-opastetaan-turvapaikanhakijoita-suomalaiseen-yhteiskuntaan>

Maahanmuuttoviraston nettisivut. vastaanottokeskukset. 2021. Viitattu 27.3.2021
<https://migri.fi/tietopankki/vastaanottokeskukset>

Maahanmuuttoviraston nettisivut. Vuonna 2015 myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupa. 2021. Viitattu 20.3.2021 <https://migri.fi/-/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000>

Mental Health Foundation, what is good mental health. Viitattu 14.3.2021
<https://www.mentalhealth.org.uk/your-mental-health/about-mental-health/what-good-mental-health>

Mieli ry nettisivut, kotoutuminen edellyttää turvallisuuden tunnetta. 2015. Viitattu 27.3.2021 <https://mieli.fi/fi/kotoutuminen-edellytt%C3%A4%C3%A4-turvallisuuden-tunnetta>

Mieli ry nettisivut, mielenterveyden häiriöt. Viitattu 13.3.2021. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/mielenterveyden-h%C3%A4iri%C3%B6t>

Mäkinen T. 2020. Välitilassa – turvapaikkaa hakevan pitkä odotus. Tehyn nettiaartikkeli. Viitattu 28.3.2021 <https://www.tehylehti.fi/fi/tyoelama/valitilassa-turvapaikkaa-hakevan-pitka-odotus>

Nuorten mielenterveystalon nettisivut, mielenterveyden vahvistaminen. 2021. Viitattu 27.3.2021 https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/mielenterveys.aspx

Nyyti ry:n nettisivut, mielenterveys. Viitattu 14.3.2021. <https://www.nyyti.fi/opiskelijoille/opi-elamantaitoa/mielenterveys/#:~:text=Hyv%C3%A4%20mielenterveys%20on%20voimavara%2C%20joka,Mielenterveys%20on%20my%C3%B6s%20voimavara.>

Pacek K. 2006. Kulttuurierot ja kielimuuri valtanäkökulmasta suomalaispuolalaisessa työyhteisössä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 26.3.2021.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19338/kulttuur.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Punainen Risti 2015. Vapaaehtoisena vastaanottokeskuksessa. Nettijulkaisu Viitattu 28.3.2021 <https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/VOK%20Vapaaehtoisena%20Punaisessa%20Ristiss%C3%A4%202019.10.2015.pdf>

Saarimaa S. 2016. Rajoitetaanko vastaanottokeskuksissa uskonnonvapautta?. Uusi tie nettiartikkeli. Viitattu 28.3.2021 <https://uusitie.com/rajoitetaanko-vastaanottokeskuksissa-uskonnonvapautta/>

Skogberg N., Mustonen K-L., Koponen P., Tiittala P., Awa A., Snellman O. & Castaneda A. 2019. Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi: tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 12/2019.

Sosiaali- ja terveysministeriön nettisivut, sosiaali- ja terveystalvet. 2021. Viitattu 27.3.2021 <https://stm.fi/sotepalvelut>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut 2021. Viitattu 20.4.2021 <https://thl.fi/fi/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut, asiakaslähöisyys 2021. Viitattu 25.3.2021 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas/palvelun-sisallot/yksilötyöskentely/asiakaslahtöisyys>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut, kotoutuminen. 2021. Viitattu 27.3.2021 <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/kotoutuminen>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen nettisivut, koulutus. 2021. Viitattu 27.3.2021 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/koulutus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivut, Yhdenvertaisuus ja syrjintä. 2021. Viitattu 26.3.2021 <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta>

Terveyskylän nettisivut, tietoa vertaistuesta. 2020. Viitattu 27.6.2021 <https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/tietoa-vertaistuesta>

Traumaterapiakeskus nettisivut, psyykkinen trauma. Viitattu 15.3.2021. <https://www.traumaterapiakeskus.com/18>

Tuomaala E. 2016. Välimeren musta vuosi – 14 hukkuu joka päivä. Yle uutiset netti-julkaisu. 23.12.2016. Viitattu 15.3.2021 <https://yle.fi/uutiset/3-9371222#:~:text=V%C3%A4limerell%C3%A4%20on%20vuonna%202016%20hukkunut,pakolaisj%C3%A4rjest%C3%B6%20ja%20Kansainv%C3%A4linen%20siirtö-laisj%C3%A4rjest%C3%B6IOM.&text=V%C3%A4limerell%C3%A4%20on%20hukkunut%20enn%C3%A4tyksellisen%20suuri%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%20ihmisi%C3%A4%20vuonna%202016.>

Työ- ja elinkeinoministeriön kotouttaminen.fi www-sivut 2021, vastaanottokeskukset. Viitattu 12.1.2021 <https://kotouttaminen.fi/vastaanottokeskukset>

UKK-instituutti nettisivut, Liikunta ja mielenterveys. 2021. Viitattu 27.3.2021. <https://ukkinstituutti.fi/liike-laakkeena/liikunta-ja-mielen-hyvinvointi/>

Ulkomaalaislaki. 2015. A 6.3.2015/194 muutoksineen. Viitattu 21.1.2021
<https://www.finlex.fi/fi/>